

MILJÖKONSEKVENSBESKRIVNING

Sammanfattning av planen

Gotlands kommun har i det regionala utvecklingsprogrammet VISION GOTLAND 2025 antagit en vision och övergripande mål för utvecklingen på Gotland fram till 2025. Översiktsplanen ska konkretisera utvecklingsprogrammets mål för den fysiska planeringen. I översiktsplanen anges mark- och vattenanvändning och de avvägningar mellan olika intressen och exploatering som bör göras, utnyttjandet av naturresurser liksom på vilket sätt utbyggnaden av infrastruktur och tekniska system bör ske.

Utgångspunkten för översiktsplanen är utvecklingsprogrammets mål om önskvärd utveckling av Gotland. En gemensam grund för både utvecklingsprogrammet och översiktsplanen är begreppet hållbar utveckling, hur vi på bästa sätt arbetar mot en samhällsutveckling där de sociala, ekologiska och ekonomiska perspektiven vägs mot varandra.

I översiktsplanen redovisas om bebyggelseutvecklingen, näringslivsutvecklingen, turismen, infrastrukturen, natur- och kulturmiljö och vindbruk.

Översiktsplanen anger att fördjupade översiktsplaner tas fram för de olika serviceorterna utifrån sina unika förutsättningar. Fördjupade översiktsplaner kommer att tas fram även för Färö, Östergarnslandet och Storsundet. Även den kustzonplanering som föreslås för kusten kan innebära fördjupade översiktsplaner.

Ett generellt förhållningssätt i planen till ny bebyggelse är att nya bostäder i första hand skall tillkomma som förtätning av befintlig bebyggelse såväl i serviceorterna som ute på landsbygden. Förtätningen leder till positiva följd effekter som att kommunikationerna kan effektiviseras, vilket bla kan bidra till att beroendet av bil minskar. Förutsättningarna för utbyggnad av infrastrukturen gynnas tex utbyggnaden av fjärrvärmenät och kommunalt vatten och avlopp. Detta är åtgärder som i hög grad bidrar till en bättre miljö.

Gotlands natur- och kulturvärden är unika. Översiktsplanen anger att ett nytt kulturmiljöprogram ska upprättas och att kommunen sammanställer bättre underlag för hur naturvärden ska beaktas i kommunala beslut.

Översiktsplanen behandlar även näringslivet, inte minst turismen som är en av Gotlands viktigaste näringar. En utveckling av turistområden måste dock ske så att natur- och kulturvärdena inte skadas. I översiktsplanen pekas områden ut där en utveckling av turismen bedöms vara möjlig. Genom att precisera dessa geografiskt avgränsade områden förbättras förutsättningarna att göra avvägningar mot andra intressen.

I den attraktiva kustzonen bryts många olika intressen. I planen redovisas ett antal kuststräckor där fördjupningar föreslås ge-

nomföras för att identifiera möjliga områden för kustnära boende. I områden där detaljplaner inte bedöms behöva upprättas skall övergripande bebyggelseprogram tas fram som stöd för hanteringen av bygglovsansökningar. För att möta de förväntade problemen med stigande havsyttnivåer som ett resultat av klimatförändringarna sätts en lägsta plushöjd på 2,0 meter för nybyggnation i kustzonen.

Vatten- och avloppsfrågorna är ofta avgörande för om ny bebyggelse kan tillåtas eller inte. Dessa frågor behandlas i planen, både utbyggnad av kommunalt vatten och avlopp och enskilda lösningar.

En viktig del av det hållbara samhället är energiförsörjningen. Krav finns på energieffektivitet vid nybyggnation och att försörjningen i allt större utsträckning baseras på förnybara energislag. För att nå det övergripande kommunala målet på en vindkraftbaserad årsproduktion av el på 2,5 TWh krävs en kraftig utbyggnad av vindbruket. Det betyder en nära tiofaldig ökning av elproduktionen från vindkraft jämfört med dagens produktion. Detta kan ske såväl i form av generationsväxlingar som genom utbyggnader i befintliga och nya vindbruksområden.

Sammanfattning av Miljökonsekvensbeskrivningen (MKB)

Kommunen har i det regionala utvecklingsprogrammet VISION GOTLAND 2025 lagt fram visionen för Gotlands utveckling. Visionen är ett övergripande program som ska styra efterföljande planer och program, bla översiktsplanen och fungerar som ett program för översiktsplanen. Visionens mål för den fysiska planeringen konkretiseras genom översiktsplanen, men även nollalternativet är uppbundet av de mål och den utvecklingsinriktning som anges i det regionala utvecklingsprogrammet. De val av alternativ som övervägts utgår därför i huvudsak från VISION GOTLAND 2025 och målsättningen ett hållbart samhälle.

Mycket i översiktsplanen är beskrivningar och planeringsförutsättningar. De har i översiktsplanen betydelse för förståelsen av framlagda strategier. Dessa beskrivningar har stor betydelse som underlag för MKB på lägre planeringsnivå, oftast detaljplaner, men även vid framtagandet av de fördjupade översiktsplaner, vilka enligt planen ska tas fram.

En översiktsplan ska styra efterkommande beslut, både inom den fysiska planeringen och annan kommunal planering, liksom vara ett underlag vid andra myndigheters prövning och beslut.

Miljökonsekvensbeskrivningen görs på en översiktlig nivå. I huvudsak inriktas beskrivningen mot de framlagda riktlinjerna eller strategierna.

De viktigaste frågorna i översiktsplanen är:

- Bebyggelseutveckling
- Näringslivsutveckling, med bla turistens utveckling
- Kustzonen
- Kultur- och naturvärden
- Vatten och avlopp och annan infrastruktur
- Vindbruk
- Klimatförändringar

Miljöförhållanden

Generellt bör planens inriktning mot en tätare bebyggelsestruktur ge bättre förutsättningar för kollektivtrafik och även cyklande. Fjärrvärme ska användas där sådan finns. Vilken effekt dessa inriktningar kommer att få på minskningen av utsläppen av koldioxid och andra växthusgaser (miljömålet om begränsad klimatpåverkan) är mycket svårt att bedöma.

I planen angiven bebyggelseutveckling tillsammans med ett förbättrat bedömningsunderlag för den detaljerade hanteringen ger möjligheter att bibehålla värdefulla natur- och kulturmiljöer och undanta unika miljöer från bebyggelse.

En stor del av dricksvattenförsörjningen baseras på grundvatten. Grundvatten av god kvalitet och tillräcklig mängd är därför av stor betydelse. Planen redovisar sådana riktlinjer för vatten- och avloppshandlingen som kan medverka till förbättrad dricksvattenförsörjning.

Vindbruket har en stor plats i översiktsplanen och kommer att ta en stor plats i landskapet när målen ska nås. Efter samrådet har "vindbruksområdena" begränsats något. I detaljplanering eller miljöprövning kommer inskränkningar att ske då ytterligare restriktioner eller intressen beaktas. Områdena måste därför ses som bruttoområden.

Miljömålen

Som helhet har bedömts att relevanta miljömål har beaktats och att hanteringen av den fysiska planeringen i enlighet med planen kommer att vara positivt för att nå miljömålen och en hållbar utveckling. En översiktlig sammanställning av hur miljömålen beaktas redovisas i Miljökonsekvensbeskrivningen (MKB) under rubriken "Hur miljömålen beaktas".

Betydande miljöpåverkan

Det kan antas att den framtida samhällsutvecklingens olika delar, både om denna sker i överensstämmelse med översiktsplanen eller som en utveckling utan översiktsplanens styrning, i vissa fall kan leda till betydande miljöpåverkan.

Förebyggande åtgärder, uppföljning och övervakning

Översiktsplanen ska ange en utveckling som innebär långsiktighet och hållbarhet. Detta medför också att planen inte kan bygga på att åtgärder måste till för att förebygga, hindra eller motverka betydande negativ miljöpåverkan. Även i den fortsatta planeringen kommer målsättningen att vara en långsiktigt hållbar utveckling, men här kan förebyggande åtgärder krävas.

Kommunen ska följa upp de risker som finns för betydande miljöpåverkan när översiktsplanen genomförs. Detta ska för översiktsplanen ske på i princip två sätt.

1. Översiktsplanen anger inriktning men i detaljplaneringen klargörs frågeställningar kring betydande miljöpåverkan och därmed behovet av uppföljning. Lämpligt är därför att uppföljning i första hand kopplas till genomförandet av planen, vilket oftast innebär att det sker i samband med arbetet med detaljplanering.
2. Kommunfullmäktige ska minst en gång under mandatperioden ta ställning till översiktsplanens aktualitet. I samband med en sådan aktualitetsförklaring bör det göras en utvärdering och analys av planen och dess konsekvenser i olika avseenden. Vid översynen bör även aktualiseras om det krävs någon särskild uppföljning.

Miljöbedömning

Eftersom en översiktsplan och fördjupningar av sådana alltid antas medföra betydande miljöpåverkan ska miljöbedömning genomföras och en miljökonsekvensbeskrivning (MKB) göras.

Miljöbedömningens omfattning

En miljöbedömning omfattar en process som omfattar samråd med en MKB. Vad en MKB ska innehålla framgår av miljöbalken 6 kapitlet 12 §, där följande står att läsa:

1. Sammanfattning av planens eller programmens innehåll, dess huvudsakliga syfte och förhållande till andra relevanta planer och program.
2. En beskrivning av miljöförhållandena och miljöns sannolika utveckling om planen, programmet eller ändringen inte genomförs.
3. En beskrivning av miljöförhållandena i de områden som kan antas komma att påverkas betydligt.
4. En beskrivning av relevanta befintliga miljöproblem som har samband med ett sådant naturområde som anges i 7 kapitlet (miljöbalken) eller ett annat område av särskild betydelse för miljön.
5. En beskrivning av hur relevanta miljö kvalitetsmål och andra miljöhänsyn beaktas i planen eller programmet.
6. En beskrivning av den betydande miljöpåverkan som kan antas uppkomma med avseende på biologisk mångfald, befolkning, människors hälsa, djurliv, växtliv, mark, vatten, luft, klimatfaktorer, materiella tillgångar, landskap, bebyggelse, forn- och kulturlämningar

- och annat kulturarv samt det inbördes förhållandet mellan dessa miljöaspekter.
7. En beskrivning av de åtgärder som kan planeras för att förebygga, hindra eller motverka betydande negativ miljöpåverkan.
  8. En sammanfattande redogörelse för hur bedömningen gjorts, vilka skäl som ligger bakom gjorda val av alternativ och eventuella problem i samband med att uppgifterna sammanställdes.
  9. En redogörelse för de åtgärder som planeras för uppföljning och övervakning av den betydande miljöpåverkan som genomförandet av planen eller programmet medför.
  10. En icke-teknisk sammanfattning av de uppgifter som anges i 1–9.

Nollalternativet

Nollalternativet är en översiktlig redovisning av sannolik utveckling om översiktsplanen inte genomförs, dvs ett jämförelsealternativ till planen.

Kommunen har i det regionala utvecklingsprogrammet, VISION GOTLAND 2025, lagt fram visionen för Gotlands utveckling. VISION GOTLAND 2025 är styrdokument för bla översiktsplanen och fungerar som ett program för översiktsplanen. Visionens mål för den fysiska planeringen konkretiseras genom översiktsplanen, men även nollalternativet är i praktiken i viss mån uppbundet av de mål och den utvecklingsinriktning som anges. Utan en översiktsplan kommer fortfarande VISION 2025 att ange målen för Gotlands utveckling inom planperioden.

Miljöförhållanden i områden som antas påverkas betydligt av planens genomförande

På en översiktlig nivå är det inte möjligt att ange vilka områden som kan antas påverkas betydligt av ny bebyggelse, verksamheter eller generella åtgärder föreslagna i planen. Vissa generella antaganden kan göras.

Visby

Visby kommer att förändras då större områden omvandlas till stadsbebyggelse på Visborg. Detta hanteras inom den fördjupade översiktsplanen för Visby. Inom FÖP Visby hanteras också de områden som påverkas av flygbuller.

Kusten

Kusten är attraktiv för nya bostäder. Även med den i vissa avseenden restriktiva hållningen i översiktsplanen till gles bebyggelse kan kustzonen komma att påverkas betydligt. Utbyggnad i kustzonen, särskilt i strandnära områden, kommer i konflikt med de starka bevarandeintressen som finns här. Även en utbyggnad och utveckling av anläggningar för turism kan ge betydande miljöpåverkan. Detta kan endast hanteras på lägre planeringsnivå då tänkbara förändringar inte närmare redovisas, huvudsakligen för att de inte är kända i detaljer.

Översiktsplanen ska fördjupas utmed hela Gotlands kust.

Tätorter med influensområden

Tillkommande bebyggelse i tätorter och i den samlade struktur som översiktsplanen föreslår kan medföra betydande miljöpåverkan. Identifiering och bedömning görs lämpligen i fördjupningar av översiktsplanen eller vid detaljplanering.

Utanför tätorter

Ny bebyggelse kommer att beröra områden med höga naturvärden eller sådana som är kulturhistoriskt värdefulla. Det är därför viktigt att bra underlagsmaterial och riktlinjer tas fram för hanteringen och bedömningar i det enskilda fallet. Underlagsmaterial som kan användas i bedömningarna ska enligt översiktsplanen tas fram.

Vindbruk

Större utbyggnad av vindbruket kan ge betydande miljöpåverkan och områden som enligt planen kan vara aktuella för utbyggnad innehåller, i skiftande grad, betydande bevarandevärden. I vissa områden kan också finnas andra miljöförhållanden som kan påverkas av utbyggnad. Vindbruket har en stor roll i landskapet och i översiktsplanen. Någon särskild studie av hur vindkraften kommer att påverka landskapsbilden har inte gjorts, vilket är en brist.

Av erfarenhet hanteras miljöpåverkan av vindkraft bäst på en konkret nivå. Den utgallring, baserad på kända konflikter och vissa kända skyddsvärden, som gjorts i översiktsplanen, samt planens riktlinjer för vindbruk, ger möjlighet att göra miljöbedömningar på en lägre nivå.

Miljöproblem i särskilt skyddsvärda områden

Enligt lagtexten ska de befintliga miljöproblem som finns och som har samband med ett sådant naturområde som anges i 7 kapitlet i miljöbalken eller annat område av särskild betydelse för miljön, anges i MKB. Områden i 7 kapitlet är bla naturreservat och strandskyddade områden. Andra områden av särskild betydelse kan bla vara områden av riksintresse för naturvärden.

Någon sammanställning av befintliga miljöproblem kopplade till sådana områden finns inte. Den hårda fokuseringen på strandnära områden för bla turism, även inom strandskyddsområden, kan beskrivas som ett miljöproblem.

Naturreservat och övriga formella skydd av naturområden hanteras av staten, förutom Galbergets naturreservat som är kommunalt. Inga större miljöproblem finns för Galbergsreservatet av betydelse för översiktsplanen.

Arealen av riksintresseområden för naturvärden och kulturmiljövärden är så stort på Gotland att det är uppenbart att det inom vissa av dessa områden finns miljöproblem. Problemen är ofta relaterade till hävden, särskilt för naturvärden, men kan ibland hänföras till verkningar av exploateringar. Problem kopplade till riksintresse och stora naturvärden är tex de områden på norra delen som är tänkta för kalkstenbrytning.

Beskrivning av miljökonsekvenser

En beskrivning ska göras av den betydande miljöpåverkan som kan antas uppkomma med avseende på biologisk mångfald, befolkning, människors hälsa, djurliv, växtliv, mark, vatten, luft, klimatfaktorer, materiella tillgångar, landskap, bebyggelse, fornlämnings- och kulturlämningar och annat kulturarv samt det inbördes förhållandet mellan dessa miljöaspekter.

Då det handlar om en översiktsplan för ett så stort område som Gotland blir denna beskrivning med nödvändighet översiktlig. Miljöaspekterna behandlas därför inte var för sig utan mer samlat. Även under kapitlet hur miljömålen beaktas framgår vissa konsekvenser.

Bebyggelseutveckling

Planen

Översiktsplanens bebyggelsestrategi utgår från att den ska innebära en hållbar utveckling av ny och befintlig bebyggelse. Den utgår också från att bebyggelse- och befolkningsutvecklingen ska innebära en bibehållen inomregional balans, vilket är ett politiskt ställningstagande i VISION GOTLAND 2025.

Översiktsplanen anger en strategi som innebär att ett antal tätorter prioriteras för utveckling. Fördjupade översiktsplaner tas fram för Slite, Lärbro, Roma, Klintehamn, Hemse, Burgsvik och Katthammarsvik. De fördjupade översiktsplanerna för Storsudret, Färö och Östergarnslandet ska förnyas och utvecklas. Det är först i dessa som förändringar konkretiseras och eventuella lokala miljöeffekter av tätortsutvecklingen kan identifieras, beskrivas och hanteras.

De strategier som anges bedöms, på en översiktlig nivå ha positiv effekt på arbetet att nå de uppsatta miljömål som har samband med minskade transporter.

Planens strategi för bebyggelseutvecklingen ger i huvudsak en positiv miljöpåverkan vid jämförelse med alternativet att medge en utspridd bebyggelse.

Den föreslagna bebyggelseutvecklingen medför generellt ingen negativ påverkan på människors hälsa. På en detaljerad nivå regleras olika förhållanden som har att göra med människors hälsa, t.ex trafikbuller. Bedömningar om markföroreningar, förekomst av radon och eventuella lokala riskfaktorer görs även detta på detaljerad nivå, i vissa fall vid fördjupningar av översiktsplanen men oftast i detaljplaneskede eller ibland vid bygglov. Också VA-förhållanden hanteras på en mer detaljerad nivå.

Jämförelsealternativet

Gotlands befolkning minskar sedan några år tillbaka. En trendframskrivning till 2025 innebär ändå att det byggs bostäder, inte minst fritidsbostäder, liksom det har gjorts de senaste åren. Ny bebyggelse finns framförallt i Visby och i kustzonen, även om nybyggnad sker över hela ön. Denna utveckling fortsätter i jämförelsealternativet. Dock utan den styrning mot mer samlad bebyggelse som anges i översiktsplanen.

I fråga om risk för betydande påverkan på människors hälsa skiljer sig inte jämförelsealternativ och plan. Möjligen kan ny bebyggelse som innebär ett mer utspritt boende innebära större konfliktrisker med jordbruksintressen (hästhållning – allergier, djur – lukt, etc).

Kustzonen

Gotlands kust brukar anges till ca 77 mil. Detta är då strandlinjelängden. Hur långt in från stranden som kusten sträcker sig finns många åsikter om. Kommunen gjorde i samband med översiktsplanen VISION GOTLAND 2010 (1995) en avgränsning av Gotlandskusten enligt miljöbalkens 4 kapitlet 4§ med ett varierande avstånd utifrån kustens utseende, topografi, m m En annan avgränsning finns, nämligen avgränsningen av riksintresset för friluftsliv. Denna avgränsning är 500 meter. Hela Färö, Storsudret och Östergarnslandet är i sin helhet av riksintresse för friluftslivet. De båda nämnda avgränsningarna stämmer inte helt överens för Storsudret och Östergarnslandet.

Förutom att kustzonen, intill 500 meter, är av riksintresse för friluftslivet så är större delen även av riksintresse för naturvärden. Ganska många delar har även riksintressen för kulturmiljövård. Bevarandebestämmelserna är således ofta särskilt starka i kustzonen.

Fritidshusbygandet har under lång tid varit fokuserat på kustzonen och till detta kommer anläggningar, oftast för turism. Bebyggelsen inom den snäva kustzon som avgränsas enligt miljöbalkens 4 kapitel 4§ (MB 4:4-områden) utgörs, då tätorterna undantas, av 5 300 bostäder. MB 4:4-områdena Färö och Storsudret har vardera lite över 1 000 bostäder och MB 4:4-området "Östergarn" något över 700 bostäder. Av dessa och kustens (inom MB 4:4) bostäder är 65 procent fritidsbostäder.

En av de prövningsskäl som ska användas vid lokaliseringsbedömningen är miljöbalkens 4 kapitel 4§ som anger att utmed Gotlands kust, på Östergarn, på Storsudret och på Färö får fritidsbebyggelse komma till stånd endast i form av komplettering till befintlig bebyggelse. Uppdelningen i fritidshus och bostäder för permanentboende är idag otidsenlig som lokaliseringsfaktor, åtminstone på Gotland.

Under 1990-talet gavs inom områden som omfattas av miljöbalkens 4 kapitel 4§ bygglov/positivt förhandsbesked för 575 fritidshus (418 avslag/negativt förhandsbesked) och för bostäder för permanentboende var siffran 95 respektive 65. Dessa siffror avser ny bebyggelse utanför detaljplaner.

Bestämmelserna om strandskydd har ändrats. Det generella strandskyddet är 100 meter på land och i vatten och kan utvidgas till maximalt 300 meter. Detta har skett på en del kuststräckor. För hela kusten har länsstyrelsen möjligheten att ge dispens från strandskyddsbestämmelserna. För inlandsvattnen, sjöarna och vattendragen, har kommunen genom de nya reglerna tilldelats denna möjlighet.

De nya bestämmelserna innebär också att kommunerna i sina översiktsplaner ska peka ut områden för landsbygdsutveckling i strandnära lägen, sk LIS-områden. Inga LIS-områden fanns redovisade i översiktsplanens samrådsförslag och kan därför inte nu heller redovisas. Avsikten är att områdena ska redovisas i den kommande kustplaneringen som fördjupade översiktsplaner eller tematiska tillägg till översiktsplanen.

Planen

Översiktsplanen ger ingen definition av vad som ska anses som "kustzon" utan detta kan variera. Kustplanering ska genomföras under planperioden 2010-2025 som fördjupade översiktsplaner, planprogram eller som bebyggelsestrategier.

Bebyggelse

Hela Gotlands kust har riksintressestatus enligt miljöbalkens 4 kap 4§ med särskilda regler för lokalisering av fritidshus. Enligt lagen gäller att här (och på Storsudret, Östergarn och Färö) får fritidshus endast tillkomma som komplettering till befintlig bebyggelse.

En allmän bebyggelsestrategi i översiktsplanen är att ny bebyggelse ska lokaliseras mer samlat. Denna strategi gäller såväl kustzonen som övriga delar. Därutöver skärps i översiktsplanen synen på spridd bebyggelse inom kustens MB 4:4-områden, på så sätt att permanent- och fritidsbebyggelse jämföras. Vilket betyder att nya bostäder som inte är komplement till befintlig bebyggelse inte tillåts. Detta gäller i MB 4:4-områdena i avvaktan på fördjupad kustzonplanering.

En hantering av ny bebyggelse som jämföras permanent och fritidsbostäder är mycket positiv bla ur landskapsbildssynpunkt men även ur flera miljömålsaspekter. Kustlandskapets fragmentering hejdas kanske något.

Klimatförändringen

Den pågående klimatförändringen är inget som kommunens översiktsplan kan påverka.

En av klimatförändringens troliga effekter behandlas utförligt i bakgrundsmaterial, nämligen havsytans höjning och riktlinjer för lägsta marknivå vid grundläggning. Beräkningar på havsyteförändringarna vid Gotlandskusten har kommunen låtit SMHI göra.

I planen redovisas ett flertal effekter som kan uppstå vid stigande havsytanivå, bla översvämning, höjda grundvattennivåer och kusterosion.

Risken för stigande havsytanivå ska beaktas vid alla lokaliseringsprövningar och vid infrastrukturplanering.

Översiktsplanen anger riktlinjer för nylokalisering där lägsta plushöjd är +2,0 m. Både lägre och högre plushöjd kan tillämpas om det är motiverat eller efter särskilda studier hur problemet ska hanteras.

Översiktsplanen ger inga riktlinjer för hur ny bebyggelse ska hanteras i förhållande till de förändrade förutsättningar

som, i ett längre perspektiv, uppkommer när det gäller friluftslivet.

Några ställningstaganden till befintlig bebyggelse inom känsliga kustområden görs egentligen inte. Inom höjdnivån 2 m över nuvarande havsytta finns nästan 1 000 bostäder, i huvudsak enbostadshus men också andra byggnader. Hur denna problematik, inklusive befintlig infrastruktur i framtida problemområden, ska hanteras är en senare fråga för utredning.

Riktlinjerna om lägsta plushöjd för ny bebyggelse bedöms vara positivt för en långsiktigt hållbar utveckling. Riktlinjerna är positiva för att inte förvärra framtida problem vid stigande havsyttenivå.

Turism i kustzonen

Målsättningen är att Gotland som turistmål ska erbjuda en mångfald både när det gäller upplevelsevärden och boendeformer. Turistanläggningar och besöksmål ska vara geografiskt fördelade över ön, men en hel del av intresset har fokus mot kusten. Campingplatserna ska ha möjlighet att utvecklas och erbjuda ett diversifierat boende. Planläggning av campingplatser ska följa översiktsplanens särskilda riktlinjer. Här anges bla att en campingplats ska innehålla möjligheter till olika typer av boendeformer. Ett ökat intresse för att bo i stuga på campingplats ökar kraven att plats avsätts för sådana bekvämligare stugor, med tex vatten och avlopp.

Anläggande och utveckling av campingplatser bör prövas i detaljplan. Alla campingplatser ska ha fullgoda vatten och avloppslösningar. Utvecklingen och anläggande av campingplatser i strandnära lägen ska ske med utgångspunkt från särskild struktur som anges i de riktlinjer som tagits fram.

I kustplaneringen kan möjligheterna till framtida lokaliseringar av campingplatser, uppställningsplatser för husbilar, m m utredas.

Ett regionalt miljömål var att det senast år 2005 skulle finnas en strategi för hur kustens kulturarv och odlingslandskap kan bevaras och brukas. Översiktsplanen anger inte något klart förhållningssätt till kustlandskapets natur- och kulturlandskap. Den generella målsättningen om mer samlad ny bebyggelse är dock ofta positivt ur aspekten bevarande och långsiktigt hållbart brukande.

För turistanläggningar och campingplatser gäller att i den mån det går att se en styrande effekt i kommande planering är riktlinjer och förslag i huvudsak positivt i arbetet för att nå miljömål. Riktlinjerna för utveckling och anläggning av campingplatser är riktade mot detaljplaneringen och bygglovgivning.

Jämförelsealternativet

Det finns ett regionalt delmål inom miljömålet Hav i balans och levande kust och skärgård som anger att det senast år 2005 ska finnas en strategi för hur kustens kulturarv och odlingslandskap kan bevaras och brukas.

En "trend" vid bygglovsansökan och i detaljplanering inom MB 4:4-områden är att man söker och bygger bostäder, inte "fritidshus". Trenden kan antas vara bestående. Detta innebär att inom MB 4:4-områdena byggs hus som kommer att användas som fritidshus, utan att de är kompletta till befintlig bebyggelse.

Jämförelsealternativet ger en mer utspridd bebyggelse och sett över en längre tidsperiod kan bebyggelse då i större utsträckning antas negativt påverka värdefulla naturmiljöer. Den långsiktiga hushållningen med naturresursen Gotlands kust blir sämre.

Det uppkommer troligtvis betydande påverkan på både hälsa och miljö om inte en restriktivare lokaliseringsbedömning görs till följd av klimatförändringen. Det samma kan befaras om inte fördjupade studier efterhand tas fram för olika typer av risk- och konfliktområden som kommer att uppstå.

Naturvärden

Gotland har en mängd naturtyper och många sällsynta och hotade växt- och djurarter.

Av de 3 653 arter som finns med på den svenska rödlistan är 1 135 funna på Gotland (1 214 om man inkluderar underarter). Det är bara Skåne med 2 040 arter, Västra Götaland med 1 691 arter och Öland med 1 389 arter, som har fler arter på rödlistan. 88 arter har sin enda svenska förekomst på Gotland.

Gotländska delmål under miljömålet Ett rikt växt- och djurliv anger att det senast 2008 skulle tas fram underlag och metoder för att utvärdera hur biologisk mångfald utvecklas i naturtyper som är specifika för Gotland, samt att det senast 2010 ska finnas strategier för hur man ska kunna bevara naturvärdena i biotoper som bedöms mest hotade och där Gotland har ett särskilt ansvar, bla ängen, alvarmarker och hållmarkstallskogar.

Gotland har många skyddade områden, men det krävs ändå att viktiga naturmiljöer inte exploateras om den biologiska mångfalden ska bevaras. Flera av de naturtyper som är förtecknade som skyddsvärda enligt Art- och habitatdirektivet (som bla har betydelse för att utse Natura 2000-områden) har en negativ utveckling på Gotland, tex gäller det alvarmarkerna

Planen

Det konstateras i översiktsplanen att det behövs ett samlat kunskapsunderlag för bedömningar om naturvärden, vid granskning av bygglovförfrågningar och i planläggning. Planen anger att ett sådant underlag ska sammanställas. Det redovisas även riktlinjer för hur vissa naturtyper och naturmiljöer ska hanteras i bygglov och planläggning.

Jämförelsealternativ

I frågan om naturvärdenas hantering i bygglovgranskning och planläggning innebär jämförelsealternativet att kartgransk-

ning och bedömning vid nylokalisering baseras på underlag som inte är utformat för ändamålet. Detta ger en sämre möjligheter att tillvarata och skydda naturvärden.

Kulturvärden

Gotland har ett mycket rikt kulturarv och en mångfald av miljöer med mycket höga värden. Kulturvärdena bidrar i mycket stor utsträckning till att göra Gotland attraktivt, både som besöksmål och som boendemiljö.

I miljömålen pekas en del insatser ut vilka krävs för ett förbättrat beslutsunderlag. Under miljömålet God bebyggd miljö anges bla att senast år 2010 ska riksintresseredovisning för kulturmiljövärden för Gotland vara aktuell och ha identifierat alla värdefulla byggnader och miljöer. Ett annat delmål är att senast år 2010 ska fysisk planering och samhällsbyggande grundas på program och strategier för hur kulturhistoriska värden tas tillvara och utvecklas både i tätorter och på landsbygden. Senast år 2005 ska ett program finnas för hur lantbrukets kulturhistoriskt värdefulla ekonomibyggnader kan tas tillvara (Ett rikt odlingslandskap).

Planen

Översiktsplanen redovisar bristen på underlagsmaterial av kulturmiljöns värden för planering och byggnad. Det behövs ett nytt heltäckande kulturmiljöprogram.

I vissa områden ska det ställas krav på utformning vid nylokalisering av bebyggelse i öppna landskap. Byggnaderna ska anpassas till landskap och befintlig bebyggelse.

Ett antal riktlinjer för hur värdefulla kulturmiljöer ska hanteras i bygglov och planläggning redovisas. Riktlinjerna bedöms gynna en utveckling som tar nödvändig hänsyn till de stora kulturvärden och de byggnadstraditioner som finns på Gotland.

Jämförelsealternativ

Likartat Naturvärden.

Människors hälsa

Flera av de redovisningar och riktlinjer i planen som behandlar effekter av klimatförändringar gäller risker för människors hälsa i en framtid som ligger längre fram än planperioden. Effekter av kommande klimatanpassningsåtgärder, eller att inte göra något, är alltför dåligt utredda lokalt/regionalt för att det ska vara möjligt att bedöma konsekvenser av detta.

Under rubriken människors hälsa redovisas "dagens problem".

Radon

Radon har tidigare, generellt sett, inte ansatts vara något större problem på Gotland. Sveriges geologiska undersökning (SGU) har dock vid mätningar med flyg identifierat tidigare mer eller mindre okända områden med risker för radonförhöjning i bostäder. Förhöjda risker finns framförallt där berggrunden är karstvittrad och jordlagret däröver är genomsläppligt. Riktlinjer finns för kommunens hantering vid bygglov och planering. De baseras på gränsvärden och

statliga rekommendationer och redovisas i översiktsplanen.

Något strategiskt val av områden eller liknande kan inte göras på denna övergripande nivå. Överallt på Gotland kan man sannolikt bygga bostäder och anläggningar utifrån radonförekomsten, men på vissa platser krävs en teknisk utformning av grundläggningen så att radonhalterna inomhus blir låga.

Det finns ingen skillnad mellan översiktsplanen och jämförelsealternativ.

Markföroreningar

På ett stort antal platser har industriell verksamhet av något slag orsakat förorening av marken. Totalt finns ca 1200 verksamheter/platser förtecknade som potentiell förorenade. Ett betydligt färre antal har en riskklass som betyder att de ska eller bör saneras. 107 objekt har hamnat i de två högsta riskklasserna.

Normalt hanteras förekomster av markföroreningar bäst på en detaljerad nivå, som i detaljplan eller i vissa fall vid bygglov.

Det finns ingen skillnad mellan planen och jämförelsealternativ.

Vatten och avlopp

Grundvattentillgången är inom vissa delar av Gotland begränsad. Tillgången är, generellt sett, störst inom karstområdet på västra Gotland. Tillgången och i vissa fall även kvalitén kan begränsa bebyggelse med enskild vattenförsörjning. Genom allt bättre kännedom om grundvattentillgångarna i berggrund och jordlager kan man undvika nya problemområden. Stora uttag i områden med små grundvattentillgångar ger problem.

Gotlands ofta tunna jordlager, inte minst inom attraktiva områden för bebyggelse, gör att enskilda avloppsanläggningar kan orsaka förorening av grundvattnet. Många enskilda vattentäkter är påverkade av föroreningar.

Många av Gotlands vattendrag är kraftigt påverkade av näringsämnen. Många är dessutom små, med begränsade magasin och framrinningen minskar oftast dramatiskt under sommaren.

Planen

Planen anger att vatten- och avloppsplaneringen på Gotland syftar till ett långsiktigt hållbart användande av grundvattnet.

Som övergripande riktlinjer för vatten och avlopp anges att avlopp i första hand ska anslutas till det kommunala avloppsnätet, i andra hand anslutas till gemensamma avloppsanläggningar och i tredje hand, om försättningsningar finns, renas i enskild avloppsanläggning.

Vattenförsörjningen vid nybyggnation ska i första hand ske genom anslutning till det kommunala vattensystemet, i andra hand används grundvattnet från enskilda vattentäkter, eventuellt som gemensamhetsanläggningar om lämpligt, i sista hand kan en enskild avsaltningssystem anläggas.

Enligt strategin kommer ett antal nya avloppsreningsverk att byggas eller byggas ut och ett antal mindre verk läggs ner.

Ett fullföljande av översiktsplanens riktlinjer medverkar positivt till att miljömål för vatten kan uppfyllas. Inga negativa effekter kan identifieras på denna övergripande nivå.

Kommunen har en av kommunfullmäktige antagen långsiktig plan för VA-utbyggnaden och VA-försörjningen. Vilken lokal miljöpåverkan som kan uppstå vid utbyggnaden enligt planen måste hanteras i särskild ordning vid tillståndsprövning. Övergripande, sett till totala utsläppen till vattenmiljön, innebär fullföljande av planen minskade utsläpp.

Riktlinjerna för enskilda avlopp innebär en möjlighet till positiv utveckling av grundvattenkvalitén och även minskade utsläpp av näringsämnen till ytvattnet och Östersjön.

Riktlinjerna för enskild vattenförsörjning innebär, troligen, ingen negativ inverkan på grundvattenmagasin. För bygglovgivning och detaljplan har riktlinjer tagits fram som ska innebära ett bättre beslutsunderlag då enskilda vattentäkter är lösningen.

Jämförelsealternativet

Kommunen har sedan några år (2002 och reviderad 2006) en långsiktig plan för den kommunala VA-utbyggnaden på Gotland och denna plan följs. Även utan översiktsplan måste planen för VA-utbyggnaden anses tillhöra en fortgående process och visa på en sannolik utveckling. För enskild vattenförsörjning finns beslutade riktlinjer som ska ge bättre underlag att bedöma vattentillgången vid nybebyggelse. Miljö- och hälsoskydds nämnden har beslutat om riktlinjer för hanteringen av enskilda avlopp.

Alternativets miljökonsekvenser kan bedömas vara likartade planens.

Utbyggnad av vindbruk

Planen

Planen anger på plankartan ett stort antal områden för vindbruk som tillsammans upptar en stor areal. Målsättningen för utbyggnaden av vindbruket i kommunen är en årsproduktion av el i storleksordningen 2,5 TWh. Detta anses möjligt.

Översiktsplanens plankarta visar områden där kommunen anser att konflikterna med andra intressen är mindre än på andra ställen och vindbruket har på dessa områden företräde framför andra intressen. Utgångspunkten har varit de av energimyndigheten utpekade områdena av riksintresse för vindbruk, med en areal på 170 km², som efter avvägning mot viktiga andra intressen har en areal på 86 km².

Planen redovisar ett flertal riktlinjer för hantering av olika slag av vindkraftverk, generationsväxlingar, vindbruk utanför de särskilt utpekade områdena eller platserna, avstånd bostad till vindkraftverk, m.m.

En översiktlig miljöbedömning bör ta sin värdering i uppsatta mål för utvecklingen. Översiktsplanen ger uttryck för en

hög ambition för vindbrukets utveckling på Gotland i linje med miljömålen.

Större utbyggnad av vindbruket ger betydande förändring av landskapsbilden. Av erfarenhet hanteras miljöpåverkan av vindkraft bäst på en konkret nivå. Den utgallring, baserad på kända konflikter och skyddsvärden, som gjorts i översiktsplanen, samt planens riktlinjer för vindbruk, ger möjlighet att göra miljöbedömningar på en lägre planeringsnivå.

Jämförelsealternativet

Vindbruket har utan en ny kabel i stort sett tecknat in den kapacitet som är tillgänglig. Utbyggnad förutsätter ny kabel till fastlandet, vilket nu har kommit något närmare ett förverkligande. Utan stöd av översiktsplanen kan det antas att det finns sämre försättningsningar för en utbyggnad av vindbruket enligt uppsatta mål.

Åtgärder som planeras för att förebygga, hindra eller motverka betydande negativ miljöpåverkan

En mer samlad bebyggelse på landsbygden, som planen anger, kan förebygga många slag av betydande miljöpåverkan. Det ger bl.a. bättre möjligheter att undvika konflikter och negativ miljöpåverkan mellan ny bebyggelse och jordbruksverksamhet liksom att beakta höga naturvärden.

Den möjliga negativa miljöpåverkan, som nybebyggelse på områden med höga naturvärden kan medföra, ska motverkas genom riktlinjer och att digitala kartgranskningsskikt tas fram för användning inom bygglovsgranskning och i planeringen.

Även för kulturmiljövärdena förbättras underlaget (kulturmiljöprogram) för att därigenom undvika risker för betydande negativ miljöpåverkan.

Vårt grundvatten är viktigt för dricksvattenförsörjningen och kräver särskilda hänsyn. Detta är känt och hanteras i planeringen och nybyggandet med allt högre krav på försiktighet, även utan översiktsplan. Risker för betydande miljöpåverkan finns både för mindre anläggningar och vid utbyggnad av det kommunala VA-nätet med reningsverk m.m. Några åtgärder för att minska negativ betydande miljöpåverkan (förutom de strategier som anges) har inte ansetts relevanta. Dessa hanteras på detaljerad nivå i enskilda objekt. Översiktsplanen behandlar hanteringen av vattenförsörjning och avloppshantering för en långsiktigt förbättrad grundvattenhushållning.

Kusterna är de delar av Gotland som har det största nybyggelsestrycket och där finns stora risker för betydande miljöpåverkan vid olika slag av exploatering. Utvecklingen av kustområdena kommer därför att hanteras särskilt. Den generella bebyggelsestrategin, som innebär förtätning, har relevans också inom kustzonen som en långsiktig åtgärd för att begränsa det fortgående ianspråktagandet av kusten för i första hand fritidsbebyggelse.

I ett längre tidsperspektiv än planperioden kan en klimatförändring förändra mil-

jöer och levnadsförhållanden. Under planperioden kommer sannolikt både stat och kommun att identifiera konkreta problemområden och börja tillämpa anpassade förhållningssätt.

Hur miljömålen beaktas

De sexton nationella miljökvalitetsmålen har antagits av riksdagen för att ställa om Sverige till ett ekologiskt hållbart samhälle.

Målen beskriver det tillstånd eller den exploateringsstakt som bedöms långsiktigt hållbar. Dessa mål har brutits ner både till regional och även lokal nivå.

Med utgångspunkt i de regionala gotländska miljömålen bedöms om översiktsplanen leder mot ett uppfyllande av dessa. En utgångspunkt i arbetet med översiktsplanen har varit ett hållbart samhälle. Intentionen att planera för ett hållbart sam-

hälle borde således avspeglas som ett närmande mot miljömålen. Ett hållbart samhälle ska också vara hållbart ur ekonomiskt och socialt perspektiv.

Översiktsplanen har olika stor betydelse för uppfyllande av miljömålen. Gränssnitten mellan olika miljömål och planens påverkan på dessa är ofta sådan att det är meningsfullt att ”baka samman” miljömålen vid en genomgång.

Begränsad klimatpåverkan

Relevans för öp	Hur beaktas målen?	Motverkas målen?
Relativt stor relevans	Bebyggelsestrategin är inriktad mot förtätning, vilket ger möjlighet till minskade CO ₂ -utsläpp. Tätorterna förstärks vilket kan ha positiva effekter på minskningen av persontransporter. Vindbruket som kan medverka till minskade CO ₂ -utsläpp har en stor plats i öp.	Ökad turism som baseras på utspritt fritidsboende motverkar målet.

Frisk luft

Relevans för öp	Hur beaktas målen?	Motverkas målen?
Ganska liten relevans. Dock finns miljökvalitetsnormer som inte får överskridas.	Satsningar för ökad cykling medverkar till lägre utsläpp och därmed bidrar att sänka halterna av kväveoxid i luften. Inriktning mot mer samlad bebyggelse kan också bidra till minskade utsläpp.	Nej

Bara naturlig försurning

Relevans för öp	Hur beaktas målen?	Motverkas målen?
Liten	Både svavel och kväveutsläpp medverkar till försurning. Hur miljömålet beaktas se föregående miljömål.	Nej

Giftfri miljö

Relevans för öp	Hur beaktas målen?	Motverkas målen?
Viss relevans	Planen tar upp problemen med markföroreningar. Frågan hanteras på detaljplanenivå.	Nej

Skyddande ozonskikt

Relevans för öp	Hur beaktas målen?	Motverkas målen?
Liten	Hanteringen av miljömålet handlar inte om fysisk planering utan om omhändertagande av ämnen som bryter ner ozon.	Nej

Säker strålmiljö

Relevans för öp	Hur beaktas målen?	Motverkas målen?
Liten	För elektromagnetisk strålning anges i översiktsplanen riktlinjer för närhet till transformatorstationer etc. I övrigt hanteras frågan på detaljplanenivå.	Nej

Ingen övergödning

Relevans för öp	Hur beaktas målen?	Motverkas målen?
Relevant	Riktlinjer för avloppsutbyggnad	Nej

Levande sjöar och vattendrag

Relevans för öp	Hur beaktas målen?	Motverkas målen?
Viss relevans	Riktlinjer för avloppshantering finns och områden med särskilda krav grundas till stor del på Vattendistriktets åtgärdsförslag. Hur kommunen ska hantera strandskydd i inlandsvatten redovisas.	–

Grundvatten av god kvalitet

Relevans för öp	Hur beaktas målen?	Motverkas målen?
Relativt stor relevans	Riktlinjer för hantering av avlopp inom olika områden bidrar till bättre grundvattenkvalitet. Riktlinjer för redovisning av tillgång förbättrar möjligheterna till god lokalisering ur detta perspektiv.	–

Hav i balans och levande kust och skärgård

Relevans för öp	Hur beaktas målen?	Motverkas målen?
Delvis stor relevans	Delmålet ”Kustens kulturarv och odlingslandskap” kan beaktas vid den fördjupade kustplanering som anges i planen.	–

Myllrande våtmarker

Relevans för öp	Hur beaktas målen?	Motverkas målen?
Viss relevans	Inga våtmarker ska skadas genom kommunala beslut.	En stor utbyggnad av vindbruket kan innebära att framförallt mindre våtmarker ändå kan riskera dräneras.

Levande skogar

Relevans för öp	Hur beaktas målen?	Motverkas målen?
Relativt liten	Genom utbyggnadsstrategin. I planen anges att bebyggelse inom vissa skogstyper ska ske mycket restriktivt. God produktiv skogsmark ska inte bebyggas.	Nej

Ett rikt odlingslandskap

Relevans för öp	Hur beaktas målen?	Motverkas målen?
Relativt stor relevans	Genom utbyggnadsstrategin gynnas miljömålet. Målen för ängs- och betesmark hänger dock i första hand samman med reglerna för stöd. Riktlinjer anger att för naturvärden värdefulla betesmarker inte ska bebyggas.	Nej

God bebyggd miljö

Relevans för öp	Hur beaktas målen?	Motverkas målen?
Stor relevans	Bättre planeringsunderlag tas fram, t.ex. sociotopkartor. Fördjupade översiktsplaner görs för ett antal tätorter.	–

Ett rikt växt och djurliv

Relevans för öp	Hur beaktas målen?	Motverkas målen?
Relativt stor relevans	Bättre planeringsunderlag tas fram så att bl a ansvarsarter och ansvarsbiotoper kan beaktas i den dagliga bygglovs- och detaljplanehanteringen.	–

Hur bedömningen har gjorts och skäl till gjorda val av alternativ

Gotlands kommun har i det regionala utvecklingsprogrammet VISION GOTLAND 2025 antagit en vision och övergripande mål för utveckling

Bebyggelsestrategin

Boendeanalternativen Visby, tätorterna och landsbygden ska utveckla sina skilda kvaliteter och bidra till inflyttningen till Gotland. Inomregional balans eftersträvas.

Planens strategi anger för den fortsatta bebyggelseutvecklingen att en mer samlad bebyggelsestruktur ska eftersträvas. Detta ska ske genom att förtäta och komplettera i tätorter och på landsbygd. Det kan då ske i relativ närhet till kollektivtrafik och blir ett val för att minska persontransportbehovet och utsläppen av växthusgaser. Det är ett val för minskat bebyggelsestryck på känsliga områden och ett sätt att minska fragmentering av värdefulla kultur- och naturområden. Det är också ett val som kan möjliggöra en minskad belastning på grundvattentillgångarna genom samordnad avloppshantering.

Val som finns är en fortsatt utspridd bebyggelse enligt nuvarande trend. Ett annat val är en än hårdare fixering vid Visbyområdet.

Det regionala utvecklingsprogrammet som ligger som grund för översiktsplanens val av alternativ anger som målbild en bibehållen inomregional balans.

Naturvård

Planen anger en strategi för att bättre tillvarata naturvärdena i den fysiska planeringen.

Detta ska ske genom att utveckla ett material (karta med riktlinjer) för bygglovs- och plangranskning, dvs en mycket konkret åtgärd. Detta är ett val för att höga naturvärden står på spel.

En valmöjlighet som finns är en fortsättning med ett underlagsmaterial som inte medger översikt och ställningstaganden till hantering av olika naturmiljöer.

Det regionala utvecklingsprogrammet har inte behandlat frågeställningen på annat sätt än att programmet anger att konflikter uppstår mellan exploateringsintressen av skilda slag och naturvårdens intressen.

Kulturmiljövård

Även för kulturmiljövården anger planen en brist på adekvat bedömningsunderlag för att hantera kulturmiljöer på ett bra sätt.

Valen som gjorts är likartade de för naturvården.

Vindbruk

Planen anger områden, strategier och riktlinjer för vindbruk bygger på i planen redovisade avvägningar mellan vindbruket och ett flertal andra intressen. De för vindbruk utpekade områdena kan ses som en bruttolista. Miljöprovning eller i vissa fall detaljplaner kommer att föregå eventuell etablering.

Alternativa val som planen skulle kunna redovisa är ett mindre antal områden där ytterligare intressen har vägts in i ett tidigt skede.

Uppföljning och övervakning

Kommunen ska följa upp de risker som finns för betydande miljöpåverkan när

översiktsplanen genomförs. Detta kan för översiktsplanen ske på olika sätt.

Översiktsplanen anger inriktning, men det är i detaljplaneringen frågeställningar kring betydande miljöpåverkan klargörs och därmed behovet av uppföljning. Lämpligt är därför att uppföljning i första hand kopplas till det konkreta genomförandet av planen, vilket oftast innebär att det sker i samband med arbetet med detaljplanering.

Kommunfullmäktige ska minst en gång under mandattiden ta ställning till översiktsplanens aktualitet. I samband med en sådan aktualitetsförklaring bör det göras en utvärdering och analys av planen och dess konsekvenser i olika avseenden. Vid översynen bör även aktualiseras om det krävs någon särskild uppföljning.

Översiktsplanen är en konkretisering av det regionala utvecklingsprogrammet, VISION GOTLAND 2025. I visionen finns angivet hur dess miljö- och klimatmål ska mätas. Bland annat ska Gotlands självförsörjandegrad av energi mätas samt hur väl vi uppfyller de nationella miljömålen.

Utvecklingen av ny bebyggelse, vindbruket och andra anläggningar bör relativt enkelt kunna följas upp genom kommunens diariesystem.

Uppföljning av VA-utbyggnaden görs genom den revidering som sker av kommunens VA-utbyggnadsplan. Denna plan har utvidgats till att även, till en del, omfatta enskild och samfäll utveckling/utbyggnad av VA.

Konsekvenserna av en stigande havsyttnivå måste följas upp, vilket kan ske genom att kommunen upprättar ett program för hur detta ska göras.

LÄNSSTYRELSENS UTLÅTANDE

Granskningsyttrande

Datum 2010-03-29

Dnr 401-139-10 1(13)

Bygg Gotland 2025, översiktsplan för Gotlands kommun

Gotlands kommun 2010-01-26

Handlingar

- Bygg Gotland 2025, utställningshandling
- Miljökonsekvensbeskrivning.

Länsstyrelsens roll och förslagets handläggning

Detta granskningsyttrande lämnas med stöd av 4 kap 9 § plan- och bygglagen

(PBL) Av granskningsyttrandet ska det framgå om:

1. förslaget inte tillgodoser riksintressen enligt 3 eller 4 kap. miljöbalken,
2. förslaget kan medverka till att en miljökvalitetsnorm enligt 5 kap. miljöbalken överträds
3. redovisningen av landsbygdsutveckling i strandnära lägen inte är förenlig med 17 kap 18 e § första stycket miljöbalken
4. bebyggelse blir olämplig med hänsyn till de boendes och övrigas hälsa eller säkerhet eller risken för olyckor, översvämning eller erosion.

Länsstyrelsen
GOTLANDS LÄN

Att verka för att mellankommunala frågor samordnas är inte aktuellt i Gotlands län, varför denna punkt inte tas upp. Länsstyrelsens yttrande är en del av översiktsplanen och ska fogas till planen då den antagits. I de avseenden Länsstyrelsens syn skiljer sig från kommunens i nämnda delar, ska detta enligt 4 kap 2 § PBL anmärkas av kommunen i planen, lämpligen både på kartan samt i anslutning till aktuell text.

Planförslaget har sänts till berörda regionala myndigheter. Yttranden har inkommit från Fiskeriverket, Vägverket, Försvarsmakten HKV, Transportstyrelsen Luftfartsavdelningen och LFV Visby flygplats. Sjöfartsverket, Svenska Kraftnät och Lantmäteriet hänvisar till tidigare lämnade synpunkter. Inkomna synpunkter har sammanvägts i Länsstyrelsens yttrande. Kopior av myndigheternas yttranden i sin helhet samt Länsstyrelsens lämnade Bilaga 1 med detaljerade och redaktionella synpunkter, finns på Stadsarkitektkontoret.

Länsstyrelsens sammanfattande syn på översiktsplanen

Översiktsplanen bygger på ett mycket ambitiöst underlag och ger en övergripande bild av utgångspunkterna för fortsatt planering och kommande byggnation. Efter samrådet har planen i många avseenden förbättrats.

Strategierna kring bl a bebyggelseutveckling, kustzonen samt vatten och avlopp innehåller goda ansatser för att den fortsatta planeringen ska bidra till långsiktigt hållbar utveckling och beaktande av allmänna intressen.

Länsstyrelsen bedömer att översiktsplanens riktlinjer kring hälsa och säkerhet, risken för olyckor, översvämning eller erosion kommer att bidra till att dessa frågor kan hanteras på ett tillfredsställande sätt i den fortsatta planeringen. Att planen tydliggör förutsättningar och ställningstaganden kring översvämningrisker gör att vidare utredningar kan tillse att framtida bebyggelse och infrastruktur blir lämplig.

I vissa fall kan Länsstyrelsen i samband med översiktsplanen inte avgöra om den kommande markanvändningen är förenlig med de intressen som Länsstyrelsen har att särskilt bevaka. Detta beror framförallt på att ställningstaganden, som är viktiga bl a för att tillgodose riksintressen, hänskjuts till kommande fördjupningar av översiktsplanen och andra prövningar.

Länsstyrelsen gör i nuläget ingen bedömning av översiktsplanens förenlighet med 17 kap 18 e § första stycket miljöbalken. Dock understryks att Gotland är ett av de områden där områden för landsbygdsutveckling i strandnära lägen kan utpekas med viss begränsning.

Översiktsplanens inriktning är att riksintressena ska tillgodoses och kommunens bedömning är att förekommande riksintressen inom planen är beaktade. Länsstyrelsen menar att översiktsplanen till stor del tillgodoser riksintressen. Det finns dock strategier i planen som i vissa fall riskerar att komma i konflikt med riksintressen.

De geografiska avgränsningar som kommunen gjort avseende riksintresseområdena som anges i 4 kap 4 § MB är adekvata. Länsstyrelsen anser även att kommunen gör en riktig tolkning av att värdena i nationallandskapet är särskilt starka i de områden som är framhållna i miljöbalken, Färö, Storsudret, Östergarn och Gotlands kust. De fördjupade översiktsplaner som tas fram för dessa områden är grundläggande för att utreda och klarlägga vilka konsekvenser planerna får för riksintressen enligt 4 kap MB. I granskningen av dessa kommer Länsstyrelsen att bedöma om föreslagen ny bebyggelse och andra etableringar är förenliga med bl a riksintressen. Översiktsplanen utgör dock en första ansats till att detta ska vara möjligt, exempelvis genom strategierna att samla bebyggelsen i kustzonen samt att inte tillåta vindkraft inom dessa områden.

Översiktsplanen innehåller utgångspunkter för avvägning och riktlinjer för lokalisering och utformning av vindkraftverk, grupper och parker som Länsstyrelsen i allt väsentligt stödjer. Kommunen anger att vindbruket på Gotland ska byggas ut på ett sådant sätt att de tillgängliga mark- och vindresurserna på lång sikt utnyttjas så optimalt som möjligt, vilket är i linje med regeringens politik.

I översiktsplanen pekar kommunen ut ett antal områden som anses som lämpliga

för vindkraft. Länsstyrelsen instämmer i kommunens ställningstagande till områden av typ 1, gällande de delar som inte omfattas av andra riksintressen.

Länsstyrelsens bedömning är att fullskalig utbyggnad av vindkraft i alla de områden (1-6) som anges som utbyggnadsområden kan komma att leda till en påtaglig skada på Gotlands natur- och kulturarv. I dagsläget finns det inte förutsättningar för att bygga ut alla dessa områden, bl a med hänsyn till Försvarsmaktens intressen, men detta kan förändras under planperioden. Länsstyrelsen anser att översiktsplanen inte ger en tillräckligt välgrundad bild av den helhetsverkan som en utbyggnad av vindbruket enligt planen kan ge, men inser att detta med de förutsättningar som råder är ett högt krav att ställa. Det är därför angeläget att utveckla former för att fortsättningsvis i de enskilda projekten väga in påverkan på Gotlands helhetsvärden.

I översiktsplanen anges att syftet inte är att bygga ut alla områden maximalt, utan att vindbruket ska byggas ut så att de tillgängliga mark- och vindresurserna på lång sikt utnyttjas på bästa sätt. Detta är en inriktning Länsstyrelsen stödjer. Det är viktigt att vindkraftutbyggnaden sker samlat och i större grupper för att riksintresset enligt 4 kap MB inte ska påtagligt skadas.

Vindkraftutbyggnaden som planeras är idag, framförallt på mellersta och södra Gotland, i konflikt med totalförsvarets riksintressen. Länsstyrelsen anser att kommunens vindkraftambitioner är betydelsefulla i omställningen mot förnybara energislag och att det är av vikt att finna lösningar som fungerar för dessa ibland motstående intressen. Länsstyrelsen ser i och med detta att det finns ett behov av att i di-

alog med Försvarsmakten och kommunen se över om en flytt av vissa av anläggningar skulle möjliggöra utbyggnad inom områden där det idag inte är möjligt. Till dess att frågorna setts över myndighetsgemensamt och med ett helhetsgrepp ser Länsstyrelsen ingen möjlighet att tillåta vindkraft inom de områden där Försvarsmakten anger att det finns konflikter. Områdena är i dagsläget att betrakta som utredningsområden.

Det förekommer i några fall konflikter mellan riksintressen och det är inte klargjort hur en avvägning i dessa fall ska göras. Detta gäller framförallt riksintresseområden för vindbruk som även omfattas av riksintresse för naturvård, friluftsliv och kulturmiljö samt influensområden för Visby flygplats.

Länsstyrelsen erinrar om att myndigheter och kommuner ska säkerställa att MKN uppfylls vid prövning av tillåtlighet och tillstånd mm. Dessa ska därmed iaktas vid fortsatt planläggning.

Kvarstående synpunkter efter samrådet

Många av de synpunkter som Länsstyrelsen lämnade i samrådet har beaktats.

Naturvärden är ett kapitel i planen som tillkommit i enlighet med Länsstyrelsens yttrande. Här nämns ett antal naturtyper som bedöms vara speciellt skyddsvärda. De naturtyper som räknas upp har så höga naturvärden från såväl nationellt och internationellt perspektiv att nyexploatering tex i form av bebyggelse i normalfallet inte tillåts.

I planen anges att det i dagsläget saknas riktlinjer för hur kommunen långsiktigt ska hushålla med Gotlands naturvärden och hur dessa ska hanteras i den fysiska planeringen. Det finns dock underlag för att kunna konstatera huruvida någon skyddsvärd naturtyp berörs som ska användas fram till dess att kommunen tagit fram en naturvärdeskarta.

Översiktsplanen innehåller utgångspunkter för avvägningar och riktlinjer för lokalisering och utformningen av vindkraftverk, grupper och parker som Länsstyrelsen i allt väsentligt stödjer. Kommunen anger att vindbruket på Gotland ska byggas ut på ett sådant sätt att de tillgängliga mark- och vindresurserna på lång sikt utnyttjas så optimalt som möjligt. Detta är en rimlig utgångspunkt.

I översiktsplanen pekar kommunen ut ett antal områden som anses som lämpliga för vindkraft. Länsstyrelsen instämmer i kommunens ställningstagande till områden av typ 1, gällande de delar som inte omfattas av andra riksintressen. Dessa områden bör man kunna gå vidare med. Översiktsplanens text är i nuläget tydligare än kartan när det gäller möjligheterna för förverkligandet av vindkraftsutbyggnaden. Utbyggnadspotentialen kan optimalt vara i storleksordning som planen anger, men den kan också visa sig vara mindre. Översiktsplanen utgör en grund för ett fortsatt arbete att analysera detta.

Vissa avvägningar återstår att göra vilket innebär en viss osäkerhet för läsaren. Läns-

styrelsen vill därför klargöra följande avseende de typområden som finns i planen:

- Typ 1. Avvägningar mellan riksintressen återstår att göra i vissa områden. *Länsstyrelsens syn framförs under rubriken riksintressen.*
- Typ 2. Avvägningar mellan olika allmänna intressen återstår att göra.
- Typ 3. Utpekade platser för enstaka verk har ingen särställning i förhållande till planens generella riktlinjer för lokalisering av vindkraft.
- Typ 5. Riksintresse för totalförsvaret innebär starka restriktioner. *Länsstyrelsens syn framförs under rubriken riksintressen.* Avvägningar mellan allmänna intressen återstår att göra även om Försvarsmaktens intressen skulle förändras.
- Typ 6. Det finns fördelar med att bygga vindkraft till havs, men de utpekade havsbaserade lokaliseringarna saknar tydlig motivering och bedömningskriterier. Länsstyrelsen anser generellt att havsbaserade verk bör placeras på ett avstånd om minst 10 km från land, om möjligt. Eftersom teknik och ekonomiska förhållanden ändras över tid, ska minsta avstånd till land bedömas genom avvägning mellan miljömässiga, tekniska och ekonomiska förutsättningar vid tidpunkten för prövningen.

1. Riksintressen

Förekomsten av en mängd olika riksintressen är utmärkande för Gotland. Översiktsplanen har en mycket stor betydelse för hanteringen av riksintressen, särskilt när det gäller en lämplig utveckling med hänsyn till riksintressen enligt 4 kap MB. Planhandlingarna har kompletterats efter samrådet och blivit tydligare när det gäller vilka riksintressen som finns inom området och dess värden. Länsstyrelsen vill framhålla att även åtgärder som sker utanför områden av riksintresse kan påverka riksintressets värden, varför det även kan vara aktuellt att bedöma påtaglig skada av en åtgärd som sker utanför ett område av riksintresse.

Riksintressen enligt 3 kap

Efter samrådet har kommunens beskrivning av riksintressena enligt 3 kap MB blivit mer enhetlig. I de flesta fall kommer det enskilda riksintresset att kunna beaktas i en senare prövning. I vissa fall finns det dock överlappande riksintressen där en avvägning måste göras vilken markanvändning som är den lämpligaste. Eventuella konflikter mellan riksintressen enligt 3 kap MB avgörs först vid en prövning. Utgångspunkten i 3 kap 10 § MB är att företräde ska ges åt det riksintresse som på lämpligast sätt främjar långsiktig hushållning med marken, vattnet och den fysiska miljön i övrigt, vilket alltså måste prövas i det enskilda fallet. Försvarsmaktens riksintressen ges dock företräde. Beslut som fattas med stöd av detta får inte strida mot 4 kap MB.

I översiktsplanen finns det riksintresseområden som överlappar varandra och Länsstyrelsen ser bland annat att riksintresseområdena för vindbruk kan komma i

konflikt med andra områden av riksintresse. Riksintresse för Försvarsmakten innebär därmed starka restriktioner för vindkraftsutbyggnaden främst i områden utpekade på södra och centrala Gotland. Konflikter kan även förekomma där riksintresse för vindbruk finns inom samma område som riksintresse kulturmiljö, naturvård eller friluftsliv. Om ett sådant riksintresse påtagligt skadas av en vindkraftsetablering beror på vad riksintresset utgörs av. Om påtaglig skada kan undvikas genom anpassning av ett projekt beror på områdets specifika värden.

Hur kommunen avser att hantera dessa områden med motstående riksintressen är otydligt. Det framgår av texten men inte av plankartan att denna avvägning mellan riksintressen kvarstår att göra i flera av vindbruksområdena av typ 1. Även områden av riksintresse för värdefulla ämnen och mineraler sammanfaller delvis med områden av riksintresse för naturvård, avvägningar kring dessa intressekonflikter kvarstår också att göra i kommande prövningar.

Riksintresse yrkesfiske enligt 3 kap 5 § MB
Riksintresseområdena för yrkesfisket är tydligt angivna och inom dessa ska fiskets intressen beaktas. Det är då naturligt att ett mer detaljerat underlag tas fram i den fortsatta planprocessen för tex vindkraftsetableringar.

Det underlag som Fiskeriverket tog fram vid utpekande av riksintresseområden omfattar bland annat var olika typer av fiske bedrivs och i vilken omfattning. Därutöver har underlag om var trålfiske bedrivs idag lämnats, vilket kommunen också använt sig av. Däremot finns det ingen sammanställning av trålområden, nätfiske, lekområden, uppväxtområden eller hindrande strukturer. Då förutsättningarna för lokaliseringar av vindkraft förändrats till större djup innebär detta att det detaljerade planeringsunderlaget kommunen efterfrågar i princip omfattar hela territorialvattenområdet. Översiktsplanen visar nu ett par vindkraftsområden till havs (typ 6) som är utlagda utifrån underlaget om riksintresset. Fiskeriverket framhåller att en mer precis avgränsning av riksintressena måste göras i kommande prövningsprocesser. Länsstyrelsen bedömer att det därför blir nödvändigt att i ett tidigt skede ta kontakt med yrkesfisket.

Riksintressen för friluftsliv, naturvård och kulturmiljö enligt 3 kap 6 § MB

När det gäller riksintressena för naturvård, friluftsliv och kulturmiljövård bedömer Länsstyrelsen att dessa till största delen bör kunna tillgodoses i fortsatt planering med de riktlinjer som finns i planen. Kapitlet om naturvärden är dock otydligt avseende hur dessa ska beaktas. Ett vindbruksområde av typ 2 område i området öster om Anga kan påverka riksintresseområde för kulturmiljövård, Anga, negativt.

I de områden där riksintresse vindbruk överlappar riksintressen enligt 3 kap 6 § kvarstår en avvägning enligt 3 kap 10 § att göra. Länsstyrelsen har i granskningen av planen sett att riksintresseområde för vind-

bruk, typ 1, kan komma i konflikt med riksintresseområdet för kulturmiljö ”Romakloster”. När det gäller riksintresse för naturvård kan konflikter finnas i fem riksintresseområden: ”Bästräsk med omgivning”, ”Fardume träsk”, de nordvästligaste och sydostligaste delarna av ”Filehajdar, Hejnumhällar och Kallgatburg”, i ”Botvaldevik-Bendes” samt i ”Lojstahajds källmyrar”. Konflikt med friluftslivets riksintressen kan uppkomma på Näsudden.

Riksintressen 3 kap 8 §, energi och kommunikationer Visby flygplats

Även om riksintresset Visby flygplats i första hand beskrivs i den fördjupade översiktsplanen för Visby (FÖP Visby) bör eventuella konflikter med flygets intressen klargöras i den fortsatta planeringen. En påtaglig skada på riksintresset Visby flygplats kan uppstå vid påverkan på flygplatsens influensområden. Det kan röra sig om etablering av höga master, vindkraftverk etc som etableras utanför området som omfattas av FÖP Visby. Av handlingarna framgår att kommunen bedömt att planerat vindbruk inte utgör påtaglig skada på riksintresset och i planen anges att utvecklingen av flygplatskapaciteten ska säkras. Detta förutsätter att översiktsplanen uppmärksammar eventuella konflikter mellan flygplatsens intressen och andra intressen.

Boverkets allmänna råd ”Flygbuller i planeringen” är nu beslutade (Boverket, AR 2009:1). Kommunen anger att dessa ska ersätta dagens riktlinjer för hantering av flygbuller. Boverkets AR minskar sannolikt vissa av de begränsningar som förekommer av flygbuller innebär för Visby. Länsstyrelsen erinrar om att riksintressebeskrivningen för Visby flygplats även fortsättningsvis kommer att baseras på infrastrukturpropositionen (1996/97:53). Om Boverkets AR tillämpas kan riksintresset Visby flygplats påtagligt skadas och vid en kommande miljö- eller tillståndsprövning kan utnyttjandet av flygplatsen försvåras.

Riksintresse Sjöfart

Länsstyrelsen anser att kommunens bedömning av hur riksintressen för Sjöfarten ska tillgodoses är rimlig. Sjöfartens riksintressen bör kunna beaktas i den fortsatta planeringen utan att påtaglig skada uppstår. Exempelvis ska hänsyn tas till sjöfartens etablerade trafikstråk, vilket kan ske genom säkerhetsavstånd.

Riksintresse Vindbruk

Kommunen gör i översiktsplanen bedömningen att ytterligare områden bör omfattas av riksintresse för vindbruk. Länsstyrelsens bedömning är att det i dagsläget inte finns motiv till att göra en översyn eller komplettering av områdena. När det gäller områden av typ 5 så kan det i samband med att helhetsgrepp tas avseende Försvarets intressen bli aktuellt att återigen lyfta frågan om riksintresseområden för vindbruk.

När det gäller områden typ 6 så skiljer sig de områden som kommunen pekar ut inte från övrigt havsområde inom 30-metersdjupkurvan runt Gotland. Länsstyrelsen meddelade Energimyndigheten i samband med den senaste översynen av riksintresseområden för vindbruk att det behövs ytterligare kriterier för att kunna föreslå riksintresseområden till havs. Länsstyrelsen anser inte heller att det är relevant att komplettera riksintresseområdet Näsudden, behov av dispens från strandskyddet avvägs inte mot riksintressen.

Riksintresse 3 kap 9 § MB totalförsvaret

Översiktsplanen är inte tillräckligt tydlig för att totalförsvarets riksintressen ska tillgodosas. Detta gäller framförallt beskrivningen av riksintresset samt den del som pekar ut områden för vindbruk. I flera av de områden som pekas ut för vindbruk finns en konflikt med Försvarets intressen.

Ett beslut om översyn av försvarets intressen och riksintressen 2010-02-17 (bifogas) har inkommit till Länsstyrelsen under översiktsplanens utställningstid. Enligt detta finns det fyra områden som försvarets intressen hävdar som öppna riksintresseområden på Gotland, Tofta skjutfält, Visby flygplats, väderradarn i Ase samt ett övnings- och skjutområde i havet utanför Färö. Övriga intresseområden är så kallade samrådsområden som inte behöver redovisas i en översiktsplan. Länsstyrelsen väntas enligt uppgifter från Försvarets intressen få in nya uppgifter om samrådsområden under 2010, för dessa områden kan det då eventuellt bli aktuellt att fatta beslut om nya 12:4-förordnanden.

Utöver öppna riksintresseområden och samrådsområden så är hela landets yta samrådsområde för höga objekt. Det betyder också att det finns riksintresseområden som inte redovisas till länsstyrelser och kommuner. Riksintresset, funktionen av samhällsviktiga tekniska system, kan påverkas negativt av höga objekt som vindkraftverk.

I förhållande till Försvarets intressen är det framförallt vindkraftutbyggnaden den markanvändning i översiktsplanen som utgör en konflikt. Genom att Försvarets intressen tar del av alla ärenden inom samrådsområden samt alla ärenden gällande höga objekt kan intressena i dagsläget tillgodosas. Detta innebär i praktiken att en placering av vindkraftverk inom ett område av intresse för Försvarets intressen som stör verksamheten inte godkänns. Försvarets intressen har fattat ett principbeslut att inte flytta eller bygga om anläggningar som i vissa fall skulle möjliggöra ett ändrat svar. Detta beror på att många typer av anläggningar hänger ihop i ett system och det ofta inte är möjligt att flytta endast en anläggning utan att konsekvensen blir att flera anläggningar måste flyttas.

Försvarets intressen har lämnat synpunkter på den vindkraftsutbyggnad som föreslås enligt översiktsplanen och ett antal områden pekas ut som olämpliga för vindkraft med de förutsättningar som råder idag.

Försvarets intressen anger dock att ”kommer det att bli aktuellt att ta upp frågan om en flyttning av en eller flera anläggningar kommer synpunkterna på föreslagna vindkraftsområden på Gotland att förändras.”

Länsstyrelsen ser i och med detta att det finns ett behov av att i dialog med Försvarets intressen och kommunen se över om en flytt av vissa av dessa anläggningar skulle möjliggöra utbyggnad inom områden där det idag inte är möjligt. Länsstyrelsen anser att kommunens vindkraftambitioner är betydelsefulla i omställningen mot förnybara energislag och att det är av vikt att finna lösningar som fungerar för dessa, ibland motstående, intressen. Detta kräver dock ett helhetsgrepp eftersom en flytt av vissa av anläggningar ställer krav på en ny lokalisering, vilket i sin tur innebär att påverkan av anläggningarna förflyttas. Detta helhetsgrepp kan inte tas i enskilda projekt utan kräver en myndighetsgemensam översyn. Försvarets intressen understryker att det förutom finansiering krävs lösningar på praktiska problem som tillgång till ny mark i form av ägande eller arrende, vilket kan vara problematiskt då markägaren med automatik får restriktioner på sin markanvändning.

Till dess att frågorna setts över myndighetsgemensamt och med ett helhetsgrepp ser Länsstyrelsen ingen möjlighet att tillåta vindkraft inom de områden där Försvarets intressen anger att det finns konflikter då Totalförsvarets riksintressen har företräde framför andra riksintressen. Detta innebär följande begränsningar:

- Inom 5 km radie från väderradarn kan inga vindkraftverk uppföras, detta är ett stoppområde. Ut till 20 km radie från väderradarn är det svårt att uppföra annat än enstaka verk eller små grupper och det kan endast kan ske efter särskild och fördjupad analys.
- I den östra delen av Mästermyr väster om Hemse finns flera intressen för totalförsvaret varav väderradarn är en. Detta ses därför som ett utredningsområde, typ 5.
- Område 3 i havet, Luksvarpa, är i konflikt med totalförsvarets intressen.
- En framtida vindkraftsetablering på Høburgsbank är inte möjlig.
- Vindkraftsetablering till havs riskerar alltid att störa radar. Försvarets intressen kan därmed komma att ställa krav kompletterande radaranläggningar för vilka kostnaderna belastas vindkraftsintressenten.

Visby flygplats

Ett antal vindkraftsområden föreslås inom bedömningsområdet för militär luftfart, vilket kan innebära begränsningar.

Tofta skjutfält

Den pågående tillståndsprocessen kring Tofta skjutfält kommer att klargöra bullerutbredningen från skjutfältet. Länsstyrelsen hänvisar till lämnat granskningsyttrande över FÖP Visby.

Riksintressen enl. 4 kap MB

Översiktsplanen berör riksintressen enligt 4 kap 1–8 §§ MB. Mot bakgrund av de natur- och kulturvärden som finns i området är hela Gotland av riksintresse enligt 4 kap. 2 § MB, vilket innebär att exploateringsföretag och andra ingrepp endast får komma till stånd om det kan ske på ett sätt som inte påtagligt skadar områdets natur- och kulturvärden. Bestämmelsen utgör inte hinder för utveckling av befintliga tätorter eller av det lokala näringslivet.

Viktigt när det gäller 4 kap MB att riks-dagen redan gjort en avvägning mellan olika intressen och att natur- och kulturvärdena ska ges företräde i konkurrenssituationer (prop.185/86:3, sid. 170). Exploateringsföretag och andra ingrepp som kan påtagligt skada ett utpekad områdes natur- och kulturvärden får alltså inte komma till stånd.

Kommunens beskrivning av riksintressena enligt 4 kap MB har utvecklats efter samrådet, men många viktiga avvägningar för att tillgodose dessa hänvisas till det fortsatta arbetet med fördjupade översiktsplaner. Översiktsplanen ger därmed i sig inte tillräcklig vägledning om hur riksintressen enligt 4 kap MB tillgodoses, men ger till stor del förutsättningar för att detta ska kunna göras i den fortsatta planeringen.

De geografiska avgränsningar som kommunen gjort avseende riksintresseområdena som anges i 4 kap 4 § MB är adekvata. Länsstyrelsen anser även att kommunen gör en riktig tolkning av att värdena i nationallandskapet är särskilt starka i de områden som är framhållna i MB; Fårö, Storsudret, Östergarn och Gotlands kust. De planer som tas fram för dessa områden kommer att utreda och klarlägga vilka konsekvenser planerna får för riksintressena enligt 4 kap MB. Först i granskningen av dessa fördjupade översiktsplaner kommer Länsstyrelsen att kunna bedöma om föreslagen ny bebyggelse och andra etableringar är förenliga med riksintressen enligt 4 kap MB.

Vindbruk och påverkan på riksintresse enligt 4 kap. MB

Länsstyrelsen gör bedömningen att fullskalig utbyggnad av vindkraft i alla de områden (1–6) som anges som utbyggnadsområden kan komma att leda till en påtaglig skada på Gotlands natur- och kulturvärden. I översiktsplanen anges att syftet inte är att bygga ut alla områden maximalt, utan att vindbruket ska byggas ut så att de tillgängliga mark- och vindresurserna på lång sikt utnyttjas på bästa sätt. Detta är en inriktning Länsstyrelsen stödjer. Vilka maximala höjder på vindkraftverk som kommer att tillåtas anges inte, detta gör att det år 2015 kan komma att röra sig om 150–200 m höga verk. I framtiden kommer det enligt Gotlands kommun att byggas i storleksordningen 500 vindkraftverk i kommunen.

I prop 1985/86:3 anges att noggranna överväganden ska göras när det gäller valet av plats för exploateringsföretag och att det kan bli aktuellt att anpassa dem till landskapsbild och de värden som finns i kul-

turmiljön i övrigt. Någon egentlig landskapsanalys har inte gjorts i det här fallet, men Länsstyrelsen bedömer att den vindkraftutbyggnad som skisseras kommer att leda till ett påtagligt inslag i landskapsbild. Förändringen kan på sikt leda till en påtaglig skada på riksintresseområdet Gotland. I MKB anger kommunen med hänvisning till riksintresse enligt 4 kap MB att *”för varje nytt verk som tillåts finns en risk att det skyddsvärda intresset urholkas och att det slutligen passerar gränsen för påtaglig skada på helhetsvärdet”*. Att en landskapsanalys saknas omnämns i MKB som en brist, vilket även Länsstyrelsen anser det är.

Länsstyrelsen anser därmed att översiktsplanen inte ger en tillräckligt välgrundad bild av den helhetsverkan som en utbyggnad av vindbruket enligt planen kan ge, men anser under de förutsättningar som råder att det är ett högt krav att ställa. Det är därför angeläget att utveckla former för att fortsättningsvis i de enskilda projekten väga in påverkan på Gotlands helhetsvärden.

Kommunen pekar ut ett flertal områden av typ 1 och 2, som är lämpliga för grupper av vindkraftverk, emellan dessa pekas dessutom ut platser för enstaka verk. Länsstyrelsens bedömning är att det viktigt att vindkraftutbyggnaden sker samlat och i större grupper för att riksintresset enligt 4 kap MB inte ska påtagligt skadas. Länsstyrelsen kvarstår vid de synpunkter som lämnades i samrådet att områden av typ 3, för enstaka verk ska utgå ur planen. Dessutom anser Länsstyrelsen att stor restriktivitet ska gälla för etablering av vindkraftverk utanför områden som anges i planen.

Undantag från bestämmelserna i 4 kap MB. I 4 kap 1 § MB anges att regleringen om riksintressen enligt 4 kap inte utgör hinder för utvecklingen av befintliga tätorter eller av det lokala näringslivet. De tätorter som kommunen pekar ut i avsnittet om bebyggelseutveckling är enligt Länsstyrelsens bedömning också de tätorter där det skulle kunna vara aktuellt med undantag från bestämmelserna, i övrigt kan detta inte bli aktuellt. För att undantaget ska kunna tillämpas krävs att det gäller en ort som är en tätort samt att exploateringen hänger samman med tätortens utveckling. Det är därför viktigt att kommunen i de fördjupade översiktsplaner som tas fram särskilt pekar på vilka undantag från bestämmelserna som kan vara aktuella inom tätorterna så att detta framgår.

Exempel på verksamheter som kan anses som lokalt näringsliv (prop 1985/86:3) är nya former av vattenbruk, utveckling av småbåtsvarv, utbyggnad av turistanläggningar och utveckling av viss fritidsbebyggelse i anslutning till jord- och skogsbruksföretag. Även de undantag i form av utveckling av det lokala näringslivet som kan bli aktuella bör ha sin grund i en fördjupad översiktsplan. Länsstyrelsen gör bedömningen att föreslagen utveckling av vindbruket på Gotland inte kan tillåtas utifrån undantaget lokalt näringsliv.

Länsstyrelsen anser sammantaget att de viktigaste strategierna för att riksintressena enligt 4 kap inte ska påtagligt skadas är att:

- **Samla bebyggelsen, vilket är särskilt viktigt i områdena som pekas ut i 4 kap 4 § MB.** Kommunen har goda intentioner att göra detta och resone-mangen kring enstaka ny bebyggelse i kustzonen är lämpligt.
- **I fortsatt planering tydligt peka ut områden som inte ska bebyggas** pga höga värden eller som är särskilt värdefulla att inte bebygga med hänsyn till områdets karaktär och helhetsvärden. Kommunen anger att man i fortsatt planering avser peka ut områden som inte är lämpliga för bebyggelse samt att exploateringar ska samspela med de höga värdena för natur, kultur, turism och friluftsliv, vilket är ett konkret exempel på hur detta kan ske.
- **I fortsatt planering precisera var en tätare exploatering för turism är möjlig och var orördhet är väsentligt.** Kommunen anger att utvecklingsmöjligheterna för turismanläggningar befintliga och nyetableringar ska utgå från platsens förutsättningar. Det är i detta sammanhang viktigt att poängtera att kvalitétéerna inte heller ska gå förlorade genom att alltför omfattande anläggningar för turism och friluftsliv uppförs.
- **I fortsatt planering precisera möjliga undantag från bestämmelserna i 4 kap MB avseende tätorter och lokalt näringsliv.** De tätorter som kommunen pekar ut i avsnittet om bebyggelseutveckling är enligt Länsstyrelsens bedömning också de tätorter där det skulle kunna vara aktuellt med undantag från bestämmelserna. Resonemangen kring detta bör utvecklas i kommande planering.
- **Alla områden som är utpekade som områden för vindbruk i översiktsplanen byggs inte ut.** I dagsläget finns på grund av intressekonflikter inte förutsättningar för att bygga ut alla de områden som pekas ut som vindkraftsområden. Dock kan ändrade förutsättningar göra att det blir aktuellt under planperioden. Det är därför angeläget att utveckla former för att fortsättningsvis i de enskilda projekten väga in påverkan på Gotlands helhetsvärden.
- **Vindkraftsutbyggnaden sker i större grupper, enstaka verk mellan grupperna undviks.** Kommunen pekar ut ett flertal områden av typ 1 och 2, som är lämpliga för grupper av vindkraftverk, emellan dessa pekas dessutom ut platser för enstaka verk ut. Länsstyrelsens bedömning är att det viktigt att vindkraftutbyggnaden sker samlat och i större grupper för att riksintresset enligt 4 kap MB inte ska påtagligt skadas.

Stor restriktivitet ska gälla för etablering av vindkraftverk utanför områden som anges i planen.

- **Vindkraft byggs inte inom områden som är särskilt framhållna; Fårö, Storsudret, Östergarn och Gotlands kust.** Att kommunen valt att undanta de i lagtexten utpekade områdena Gotlands kust, Östergarn, Storsudret och Fårö samt Natura 2000-områden är i linje med Länsstyrelsens tidigare lämnade synpunkter.

2. Miljö kvalitetsnormer

Enligt PBL 2 kap 2 § ska miljö kvalitetsnormer (MKN) följas vid planläggning.

För närvarande finns MKN för olika föroreningar i utomhusluften (SFS 2001:527), olika kemiska föreningar i fisk- och muselvatten (SFS 2001:554) samt för omgivningsbuller (SFS 2004:675). Vattenmyndigheterna har under december 2009 fastställt MKN i form av kvalitetskrav för yt-vattenförekomster, grundvattenförekomster och skyddade områden enligt vattenförvaltningsförordningen.

Ett acceptabelt resonemang om MKN för luft finns i avsnittet om hälsa och säkerhet. Det saknas argumentation avseende övriga MKN. Kvalitetskraven avseende MKN för vatten innebär att tillståndet i vattenförekomster inte får försämrats. För vattenförekomster som inte uppnår god status eller riskerar att försämrats kommer åtgärdsprogram att fastställas med åtgärder som krävs för att uppnå kvalitetskraven. Kvalitetskrav och åtgärdsprogram är bindande för kommuner och myndigheter. Länsstyrelsen erinrar om att myndigheter och kommuner ska säkerställa att MKN uppfylls vid provning av tillåtlighet och tillstånd m.m. Dessa ska därmed iakttas vid fortsatt planläggning.

3. Landsbygdsutveckling i strandnära lägen

I 7 kap 18 e § miljöbalken anges vad som avses med områden för landsbygdsutveckling i strandnära lägen (LIS-områden). Kommunen har valt att inte peka ut sådana områden i översiktsplanen utan hänskjuter detta till kommande planering. Därför gör Länsstyrelsen i nuläget ingen bedömning av översiktsplanens förenlighet med bestämmelserna i 7 kap 18 e § MB.

I det fortsatta arbetet med LIS-områden är det viktigt att uppmärksamma att Gotland är ett av de områden där områden för landsbygdsutveckling i strandnära lägen kan utpekas med viss begränsning. Detta gör att kraven på underlag vid bedömning och urval av områden ska ställas högre i dessa områden än i landet i övrigt. Kommunen har valt att i översiktsplanen peka ut typer av områden som man i det fortsatta arbetet ska fokusera på. Detta är befintliga campingplatser, mindre kustsamhällen samt före detta militär- och industriområden. Länsstyrelsen har inte gjort någon bedömning av om dessa kan anses

uppfylla bestämmelserna i 7 kap 18 e §. Det bör tydliggöras att undantag från strandskyddet i dessa områden inte bli aktuella förrän frågan är utredd i fortsatt planering.

4. Hälsa och säkerhet, risk för olyckor översvämning och erosion

Länsstyrelsen bedömer att översiktsplanens riktlinjer kring hälsa och säkerhet risken för olyckor, översvämning eller erosion bör bidra till att dessa frågor kan hanteras korrekt i den fortsatta planeringen. Länsstyrelsens lämnade synpunkter har i stort sett tillgodosetts.

Trafiksäkerhet

Frågor om trafiksäkerhet bör beaktas i det fortsatta planarbetet i enlighet med Vägverkets synpunkter.

Klimatscenarier

I översiktsplanen finns ett fördjupat resonemang kring översvämningens problematik. Att risken för stigande havsyttnivåer och dess konsekvenser ska beaktas vid all lokaliseringsprovning och infrastrukturplanering i kustzonen är en viktig utgångspunkt. Länsstyrelsen anser att även översvämningens risker kring vattendrag samt riskerna för erosion bör utredas i fortsatt planering.

Förorenade områden

Förorenade områden tas upp som en av förutsättningarna vid planering samt byggande och nyttjande av mark. Ett område vid Kappelshamnsviken pekas ut som utvecklingsområde för turismverksamhet. Här bör uppmärksammas att det funnits en oljedepå och att utredningar saknas för att avgöra om det innebär begränsningar.

Vattentäkt

Tingstade träsk utgör i dag såväl dricksvattentäkt som badplats. Området pekas ut som en turistzon i planen, beroende på vilken utveckling detta innebär bör riskerna för påverkan på vattenkvaliteten övervägas.

Annan lagstiftning

Några av de områden som pekas ut som vindkraftsområden är mindre lämpliga att exploatera ur fornlämnings synpunkt, vilket berör KML. Detta omfattar del av område typ 1, Kajsarskogen (Norrlanda – Gothem), samt område typ 2, Norrlanda Hamstädar.

Handläggning

Beslut i detta ärende har fattats av länsråd Anders Granat. Ärendet har föredragits för länsstyrelsens ledningsgrupp av planhandläggare Elin Sander. Handläggningen har skett tvärsektorielt med representanter från kulturmiljö, naturvård, miljöskydd samt vatten och fiske.

ORDFÖRKLARINGAR

”Årets medelvattenstånd” är ett beräknat värde bestämt genom många årsmedelvärden – det krävs mer än 30 års värden för att någorlunda väl kunna bestämma ett områdes medelvattenstånd.

Årshögsta vattenstånd är det högsta vattenstånd som uppnås under ett år. De högsta nivåerna är ofta kortvariga, storleksordning ca 6 timmar, men vattenståndet kan skifta kraftigt och stiga ett par decimetrar på en timme. Detta innebär att stora skador kan inträffa på kort tid.

Berggrundsstratigrafi: Läran om berggrundens skikt/lagerföljder. Berggrundsstratigrafien beskriver de bergenheter och jordenheter som utgör jordskorpan.

Högt vatten: Förhöjda vattennivåer under en längre period inträffar då och då på grund av t ex kraftiga västvindar. Vintern 2006–2007 var vattenståndet mer än 40 cm över medelvatten i Visby i över en månad. Den högsta uppmätta vattennivån var då +88 cm vilket fick stora konsekvenser för reningsverket, bland annat uppstod svårigheter att få ut det rena avloppsvattnet. Även andra platser runt Gotland, t ex Ljugarn, Burgsvik och Katthammarsvik hade problem. Högt vatten kommer ofta i samband med oväder vilket gör reningsverken extra känsliga för strömavbrott.

Boreal skog: Boreal kallas en del av den tempererade zonen på norra halvklotet. Boreal skog utgörs i huvudsak av barrskog.

Bör: I översiktsplanen ges uttryck för kommunens långsiktiga vilja och avsikt att agera i utformningen av den fysiska miljön. Översiktsplanen är inte ett juridiskt tvingande dokument. Det innebär att det är möjligt att göra avsteg, d v s att kommunen inte har skyldighet att följa översiktsplanen till punkt och pricka. Utgångspunkten är dock att översiktsplanen ska följas och att avsteg hör till undantagen.

Avsteg från översiktsplanen ska inte lämnas utan en välgrundad motivering. Det avgörande för att upprätthålla översiktsplanens trovärdighet är att den grundläggande långsiktiga viljan och avsikten inte går förlorad. Den viktigaste utgångspunkten vid prövningar mot översiktsplanen är därför att visa att eventuella avsteg inte äventyrar syftet med planen. Avsteg kan av olika skäl ändå i vissa fall vara oundvikliga. Det hör till den föränderliga verklighet vi lever i, en verklighet som ställer stora krav på anpassningsförmåga och flexibilitet, både på oss människor och på hur vi väljer att forma den fysiska miljön runt omkring oss.

Översiktsplanen är med andra ord inget ”skalldokument”, den är ett ”bör-dokument”. Ordet bör uttrycker dock, i detta sammanhang, en stark vilja och avsiktsförklaring. Innebörden ligger närmare ”ska gälla” än ”behövs inte”.

dB: decibel (Mått på ljudnivån).

dBA ekvivalent: Med ekvivalent ljudnivå menas ”medelljudnivån” under en viss tid. De flesta riktvärden anges i ekvivalent ljudnivå som för t ex trafikbuller och industribuller.

Effekt (energi per tidsenhet): $1 \text{ TW} = 10^3 \text{ GW} = 10^6 \text{ MW} = 10^9 \text{ kW} = 10^{12} \text{ W}$.

Energi (energimängd): $1 \text{ TWh} = 10^3 \text{ GWh} = 10^6 \text{ MWh} = 10^9 \text{ kWh} = 10^{12} \text{ Wh}$.

FBN: Flygbullernivån, är ett specialfall av begreppet ekvivalensnivå. Flygbullernivån är ett slags ”medelvärde” på ljudnivån alstrad av flyget.

FÖP: Fördjupad Översiktsplan.

GIS: Geographic Information System = Ett datorbaserat geografiskt informationssystem (GIS) för att samla in, lagra, analysera och presentera lägesbunden information. Det skall inte förväxlas med ”geografisk information” som till exempel är en kartsymbol eller linje som svarar en väg. GIS används alltså för att skapa, manipulera och utforska geografisk information.

IPCC: Intergovernmental Panel on Climate Change (FN:s klimatpanel).

Koncessionstrafik: Av staten meddelat tillstånd att bedriva färjetrafik mellan Gotland och fastlandet.

Korvsjö: När en meanderslinga blivit tillräckligt utpräglad kan den bryta igenom ett näs och bilda en ny vattenfåra. Den slinga som då inte längre har något vattenflöde kan så småningom bilda en sk korvsjö.

LIS-områden: Områden för Landsbygdsutveckling i strandnära lägen.

Meander: Meander är en slingrande flodfåra i ett flackt landskap skapad av erosion i ytterkurvorna av floden och avlagring i innerkurvorna.

MKB: Miljökonsekvensbeskrivning.

MB: Miljöbalken.

Miljö kvalitetsmål: Riksdagen har antagit 16 st nationella miljö kvalitetsmål. Målen beskriver den kvalitet och det tillstånd som vår natur- och kulturmiljö måste ha för att samhällsutvecklingen ska anses miljömässigt hållbar på lång sikt. Miljö kvalitetsmålen ska genom samverkande insatser på nationell, regional, lokal och enskild nivå uppnås inom angivna tidsramar.

Miljö kvalitetsnorm (enligt 5 kap miljöbalken): Regeringen får för vissa geografiska områden eller för hela landet, med stöd av 5 kap miljöbalken, meddela normer för kvaliteten på mark, vatten, luft eller miljön i övrigt, om det behövs för att varaktigt skydda människors hälsa eller miljön eller för att avhjälpa skador på eller olägenheter för människors hälsa eller miljön. Dessa normer benämns *miljö kvalitetsnormer*. Miljö kvalitetsnormerna är juridiskt bindande och får inte överskridas.

Nematoder: Tråd- eller rundmaskar.

Nollplansförskjutning: Med nollplansförskjutning menas att vindarna är uträknade för höjden ovan den höjd som upplevs som marknivån för vindens gränsskikt. Den som använder vindkarteringen måste alltså lägga till höjden för ”nollplanet”. Nollplansförskjutningen kan uppskattningsvis sättas till $\frac{3}{4}$ av vegetationens höjd.

NRL: Naturresurslagen, har ersatts av Miljöbalken.

Prefixförklaringar

K: Kilo = $10^3 = 1000$

M: Mega = $10^6 = 1\ 000\ 000$

G: Giga = $10^9 = 1\ 000\ 000\ 000$

T: Tera = $10^{12} = 1\ 000\ 000\ 000\ 000$

PBL: plan- och bygglagen.

Påtaglig skada: I lagtexten ges ingen närmare förklaring till begreppet påtaglig skada. Inte heller i förarbetena finns någon entydig definition. Oftast handlar svårigheterna om att bedöma eventuell påtaglig skada på de riksintressen som handlar om natur- och kulturvärden och friluftslivets intressen. I de andra fallen handlar det snarast om huruvida en åtgärd hindrar någon form av exploatering eller inte.

Recent strandbildning: Nutida strandbildning.

Recipient: Mottagare av det renade avloppsvattnet (dike, havet, lerjord, sandjord m m).

RH00: Rikets höjdsystem med utgångspunkt från en definierad nollnivå för havsytan.

Rotor: Vindkraftverkets roterande del.

SGU: Sveriges Geologiska Undersökningar.

(S)NV: (Svenska) Naturvårdsverket.

Soligent kärr: Sluttande kärr.

Talinterferens: Talinterferens beskriver förhållandet mellan tal och bakgrundsljud – talmaskeering eller talinterferens representerar den specifika situation då mänskligt tal maskeras av ett annat ljud.

Urban: stadsmässig.

VA: Vatten och Avlopp.

ÖP: Översiktsplan.

STYRANDE VISIONS- OCH MÅLDOKUMENT

Vision Gotland 2025 – Regionalt utvecklingsprogram för Gotland antogs av kommunfullmäktige 2008

Vision Gotland 2010 antogs av kommunfullmäktige 1995

Miljöprogram för ekokommun Gotland antogs av kommunfullmäktige 2008

Vattenplan för Gotlands kommun antogs 1996 av kommunfullmäktige och reviderades 2005

Långsiktig plan för VA-utbyggnad för Gotland antogs av kommunfullmäktige i reviderad form 2006

Energi 2010 – energiplan för Gotland antogs av kommunfullmäktige 2006

Bostadsförsörjningsplan 2008–2013 antogs av kommunfullmäktige 2007

Gotlands regionala tillväxtprogram för åren 2008–2011 antogs av kommunfullmäktige 2008

Länsplan för regional transportinfrastruktur 2004–2015 antogs av kommunfullmäktige 2004

Skolplan 2008 antogs av Barn- och utbildningsnämnden 2007

Renhållningsordningen för Gotlands kommun antogs av kommunfullmäktige att gälla från den 1 oktober 2007

Program för miljöanpassat och resurseffektivt byggande antogs av kommunfullmäktige 2003

FÖP Hela Visby antogs av kommunfullmäktige i december 2009

FÖP Sudret antogs av kommunfullmäktige 1995

FÖP Östergarnslandet antogs av kommunfullmäktige 1995

FÖP Fårö antogs av kommunfullmäktige 1995

Folkhälsopolitiskt program för Gotland 2009–2013 antogs av kommunfullmäktige 2003 och reviderades 2008

Fritidspolitiskt program för Gotlands kommun antogs av kommunfullmäktige 2009

Kulturpolitiskt program för Gotlands kommun antogs av kommunfullmäktige 2009

Gotland kommuns IT-strategi antogs av kommunfullmäktige 2000

Program för handikappfrågor i Gotlands kommun antogs av kommunfullmäktige 2002

Regional strategi och kommunal handlingsplan för införandet av biogas på Gotland fastställdes av kommunstyrelsen 2009

Styrkort i Gotlands kommun

Strategisk plan och budget för samtliga förvaltningar

Regionala miljökvalitetsmål

Plan- och bygglagen

Miljöbalken

Svensk strategi för hållbar utveckling

Nationella miljökvalitetsmål

Socialtjänstlagen

FN:s Barnkonvention

Följande personer har ingått i arbetet med Bygg Gotland

Projektägare:

Kommunstyrelsen

Styrgrupp:

Carin Johanson, Stadsarkitekt
Per Lindskog, Utvecklingsdirektör

Arbetsgrupp:

Jan von Wachenfeldt, Projektledare, Ledningskontoret
Gunnar Gustafsson, Stadsarkitektkontoret
Frida Brunner, Stadsarkitektkontoret
Anders Rahnberg, Stadsarkitektkontoret

Dialogforum:

Ann-Sofi Lindskog, Tekniska förvaltningen
Göran Blomgren, Tekniska förvaltningen
Lars-Gunnar Wedin, Tekniska förvaltningen
Claudia Maretic Castillo, Miljö- och hälsoskyddskontoret
David Taylor, Socialförvaltningen
Eva Werkelin, Stadsarkitektkontoret
Freddy Sirland, Barn- och utbildningsförvaltningen
Hans Stenmark, Kultur- och fritidsförvaltningen
Kermith Larsson, Hälso- och sjukvårdsförvaltningen
Kjell Lydänge, Räddningstjänsten
Mats Ljung, Räddningstjänsten

Hållbarhetsgruppen:

Cora Juniwik, Folkhälsoenheten
Helena Andersson, Ledningskontoret
Lena Johansson, Ledningskontoret

Miljökonsekvensbeskrivning och Naturvärden:

Sten Svensson, Kommunekolog

Andra medarbetare:

Maria Hallberg, Stadsarkitektkontoret
Niclas Fredriksson, Stadsarkitektkontoret
Lars W Grönberg, Stadsarkitektkontoret

Statistik

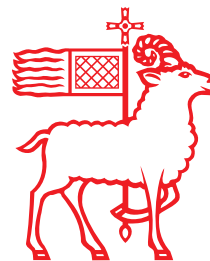
Lennart Andermo

Konsulter:

Måns Hagberg
Calle Brobäck
SMHI
Stenströms Information & Marknadsföring

Ett stort TACK till övriga

informanter och seminariedeltagare!

**GOTLANDS
KOMMUN**